

اُن سۆز

هر میلتهن تاریخینده اولان تاریخی گونلر اؤز خالقینی وارلیغینی سیمقه له یین، منلیغینی تانیدان، اونا غرور و گؤنلیک وئرن، ائله جه ده گله جه بین فورمالاشماسی اوچون بیر عاملیل سایلا بیلر. ائله موستمله که حیاتی یاشاماغا مجبور اولان خالقلارین تاریخلرینین موستملکه چیلر ساریندان ساختالاشدیر یلماسی یا خود تاریخی گونلری نین ماهیتینی ده بیشدیریپ، علییهنه ده یازیرلار یازیب تبلیغاتلار آپاریلما سیندان مقصده اؤز موستمله که سینده یاشایان خالقین منلیک و غرورونو یوخ ائتمکله یاناشی، اولار موستمله که حیاتیینی اولدوغو کیمی طبیعی اولاراق قبول ائتدیرمیه نائل اولماقدیر. ائله بنله بیر وضعیت فارس شوونیست لرینین ایران دئدیکلری اؤلکه ده موستمله که حیاتی یاشایان آذربایجان خالقینی اوچونده گئچرلیدیر. آذربایجان تورکلرینی تحقیر ائتمک فارس شوونیستلری نین بو گونکو سیاستلری دئییلدیر. اولار تاریخ بویو تورک دوشمانچی لیغینی اؤزلرینین آنا سیاستی کیمی قبول ائدیب، خالقیمیزی تحقیر ائتمه گی اؤزلرینه غایه بیلیمشیر. مشروطه و خیابانی حرکاتی نین و نهایت ۲۱-آذر نهضتی نین فارس شوونیستلری ساریندان یوخ ائدیلمه سی، او تاریخدن بویانا بو نهضته یاغدیریلماسینین آنا سببی یئنه ده تورک و آذربایجان دوشمانچی لیغی دیر. عینی زاماندا آذربایجان خالقینین منلیغینی ازمک، آذربایجان خالقیندا اؤزونو کچیچیک گۆرمه حیسی یاراتماق، اؤزلری نین شوونیست فارس موستمله که حاکیملرینی خالقیمیزا قبول ائتدیرمک غایه سی داشییر. (محمد مهربان)

آذربایجان میلی حکومتی یا دئموکرات فرقه سی نجه ایش اوسته گلیب آرادان گئتمه سی حاققیندا آز کیمسه لر دوغرو سۆز یازیبیلر چوخلاری بو یاخین ایل - آیی ده ییشیب و ایران حاکیمیتلرینین راضی اولماسی اوچون دوغرو سوزلری گیزلدیلر. قاجاریه حکومتی نین باشا چاتماسی و اونون آردیجا شوونیست پهلوی رژیمی نین ایش اوسته گلمه سی ایراندا یاشایان آذربایجانلیلار خوش گونلرین سونا چاتماسی ایله بیر اولدو. آذربایجان مشروطیت قیامیندا آزادلیق بئشیگی اولاراق اؤزوندن بیر سارسیلماز مقاومت گؤسترمیشدیر. بونا گۆره ارتجاع، حکومتی اله آلانان سونرا اؤزونون پیس و نیفرتلی اوزونو آذربایجان میللتینه گؤستردی موستوفی کیمین کیمسه لر آذربایجانین استانداری اولاراق بو میللتی تحقیر ائتمکده هئچ اسیرگه مه دی. اونون سؤزلریندن: "آذربایجانلیلار تورکدولر یونجا یئییب مشروطه آلییلار، ایندی ایسه سامان یئییب ایرانی آباد ائدرلر"،

آذربایجان میلی حکومتی بیر حقیقت دیر

سۆزوندن اونون گیزلی جه گۆردویو ایشلری باشا دوشمک اولار. موستوفی تبریز ده یاشایاراق تبریزین نوفوس سایما ایشینی ائششک سایما سانیردی یا دئییردی،هنچ وخت قویمارام یاس تۆره نینده تورکجه آغی سؤیلنه، دانیشیقلا ریما دا دئدیم کی سیز داریوشون ایله کامبیزین دوغرو بالالاری اولاراق نییه آلب ارتونقا(افراسیاب) ایله چنگیزین دلینده دانیشیر سیز.

آذربایجانین کۆلتور ایداره سینین باشچی سی دئییردی: هر کس تورکجه دانیشسا اونا ائششک جیلووو ووروب آخیرا باغلا سینلار. بئله بیر چاغدا مکتبلرده تورکجه دانیشانلار اوچون جریمه ساندیقلاری قویولموشدو.ایقتیصاد دورومو بوندان آرتیق قولای ایمیشت. تبریز شهرین سئل داغیدی، ویران ائدیری کندلرده خانلار یوزلر جینایت و بیرتیجی ایشلری قورخماز جاسینا گۆروردولر. اوغورلوق، یول کسمک، لوتولوق و ... خالقی آغیر سیخینتی دا یاشاماغا مجبور ائتمیشدیر.

آذربایجان دئموکرات فرقه سینین باشچی سی سید جعفر پیشه وری ۱۲۷۲- جی ایله خالخالین زیوه سادات کندینده آنادان اولدو، حادثه لر اثرینده ۱۲ یاشیندا عائله سی ایله قافقازا کۆچوب و یاشاماق ایمکانلارین اله گتیرمک اوچون تحصیل ائتدییی یئرده قوللوقچو کیمی ایشه باشلادی، اکتبر چئوریلیشیندن سونرا سیاسی ایشلره قوشولوب، شوروی میللتلرینین آزادلیغینا چالیشیدیر. سونرا ایراندا اولان "اورمان قالخیشینا"(نهضت جنگل) قوشولوب، آزادلیق اوچون چالیشدی، سونرالار تئهرانا گئدیپ "ایشچیلرایتحادیه" سینی قوروب واونون "حقیقت" آدیندا اولان گوندلیگینی نشر ائتدی. ۱۳۰۹-اونجو ایله ریضا خان حاکیمییتین الی ایله توتولوب، اون ایل دوستاغا سالیندی. ۱۳۲۰-جی ایلی شهر یور حادثه لریندن سونرا آزاد اولاراق تئهراندا "آژیر" آدیندا درگینی یولا سالدی. سونرا تبریز شهرینده پارلمان وکیلی سئچیلیب تئهرانا گئتدی. لاکین یابانجی لارا باغلی اولان ارتجاع، اونون اعتیبار نامه سینی رد ائتدی. ۱۳۲۴-جو ایله آذربایجان دئموکرات فرقه سی واونون آردیجا میلی حکومت قورماق ایله میللتین مدنی، ایقتیصادی، سیاسی، فرهنگی ایستکلرینه چاتماق اوچون مبارزه آپاردی.

آذربایجان میلی حکومتی بیر حقیقت دیر

آذربایجان میلی حکومتی بیر ایلیک عؤمرونده، آذربایجان لیلارا چوخلو قوللوقلار ائتدی. اما یینه آذربایجانین دوشمانلاری بو یئنگیشلیگی چکنمه ییبلر و اونون آرادان آپارماغینا چالیشدیلار. میلی حکومت آرادان گئتدیکدن سونرا بوتون کیتابلاری کی بیر عرضینده تورکجه یازلمشیدیر شوونیزم الی ایله اودا چکیلدیلر.(محرم کامرانی "اثلبار")

هر دیارین آدی وار، آذری ائل می دئییل؟!

اؤیونون واردی گؤزه ل بیر وطنیز، یوخ اونون کئچمیشی ، تاریخی مگر؟

ئیلی نین مجنونو ، شیرینین اگر فرهادی وار ائلیزین شانلی ایگیتلیکله دولو تاریخی وار.

نه اوچون ترک ائدیسیز دوغما بو جنت لری سیز؟ سالیئیز بیرجه نظر

وطنیزدیر ، وطنیزدیر ، وطنیزدیر ، وطنیز ...

بو دیارین قوجاغیندان یارانان گور چایلار

یوخو منظومه سیندن نییه دارتمیر گؤره سن اؤز ده نینی؟!

"پروفوسور محمدتقی زهتابی" نییه سیراب ائله میر اؤز چیچه گین؟!

سوواریر اؤزگه لرین گولشنینی؟

بوغولان حالدا قارانلیقدا ائویم ، اؤز اوتاغیم،

نییه مسجیدلری یاخسین چیراغیم؟؟

خودبودگی ملی - آزاد و آذربایجانی زیستن

بر اساس تئوری خود بودگی (authenticity) هر فرد وجودی منحصر به فرد دارد و زندگی آدمی باید براساس مقتضیات وجود خود او تجربه شود و کسی که در اثر فشار و تقلید از دارایی های خود محروم گشته و طرز تفکر و سبک زندگی دیگران را بپذیرد، اصطلاحاً "خود بیگانه" یا "الینه شده" خوانده می شود. این تئوری علاوه بر فرد در خصوص گروه های جمعی از جمله ملتها هم صادق است. اگر ملتی بر اساس اصول و افق های خویش زندگی نکنند موجود ناصیل و الینه گشته ای خواهد گشت. فرد یا ملت الینه شده نمی تواند فرصت ها و استعداد های خود را آنطور که باید شکوفا کند و برای همیشه تن به وجود وحیاتی درجه دومی می دهد همه اذعان دارند که آذربایجان معاصر در اثر سیاست های شوونیستی پهلوی در معرض تجربه ی تلخ از خود بیگانگی قرار گرفته است.

قیام ۲۱ آذر ملت آذربایجان دقیقاً از همین زاویه باید تحلیل شود. ۲۱ آذر مقاومت ملت آذربایجان در برابر این خطر و تلاش برای "خود بودگی ملی" بود. آذربایجانی خواست (و می خواهد) آزاد و آذربایجانی زیستن را تجربه کند. آذربایجانی و آزاد زیستن یعنی خود آگاهی به عناصر هویت ملی خود تغذیه از منابع معنوی و فرهنگی تورک، مجبور نشدن کودک به کتمان هویت خود، پرداختن به حکومت ملی آذربایجان و انتشار این دفتر از آن روست که شاید بتوان گفت آذربایجانی تنها در آن یک سال ۱۳۲۵-۱۳۲۴ توانست از یوغ استعمار فرهنگی مرکز قامت راست کند. اقبال گسترده اخیر به ۲۱ آذر در راستای باز شناسی یکی از ابراز وجود های جدی آذربایجان در برابر الینه شدن صورت می گیرد. هدف، روایت معجزه اصل اعطای "حق تعیین سر نوشت خود" به یک ملت است. که زمینه ساز بالندگی معنوی تک تک افراد، شکوفایی اقتصادی و فرهنگی آن ملت میباشد.

آنگاه که ملت آذربایجان به رسمیت شناخته شد انرژی روز افزونی یافت. ولذا طرح های فرهنگی، عمرانی و شور سیاسی و شوق معنوی او به شدت افزایش پیدا کرد. عملکرد حکومت ملی آذربایجان در شناسایی آذربایجان به عنوان یک ملت به رسمیت شناختن زبان تورکی، تأسیس نهادهای اصول مدرن و مترقی همچون دانشگاه، آزادی زنان، براندازی نظام فئودالی رویدادهای با شکوه و افتخار آمیز در تاریخ معاصر آذربایجان هستند. راز این پویایی

در آن است که فرد استعمار گشته هیچ وقت نمی تواند به شکوفایی مادی و معنوی برسد مخصوصاً زمانی که دارای معنوی او انکار شود مثلاً او مجبور باشد که به زبانی بیگانه از زبان مادری خود حرف بزند و تفکر کند. کسی نمی تواند بگوید که آذربایجان چنین تجربه ای ندارد. تعبیر مرحوم جلال آل احمد از معدود نویسندگان غیر شوونیست فارس، در این خصوص روشنتر است که در کتاب "در خدمت و خیانت روشنفکران"، ضمن نقد موضع روشنفکران فارس نسبت به مسائل قومی می گوید: "آذربایجان مستعمره فرهنگی تهران شده است." حکومت ملی آذربایجان به این استعمار پایان داد و به تهران فهماند که باید در روابط خود با آذربایجان بازنگری کند.

آری انتشار این دفتر نه به منظور تبلیغ ایدلوزی چپ است و نه درصدد توجیه نقش عوامل خارجی از جمله شوروی در شکل گیری آن قیام. ۲۱ آذر برای نسل جوان آذربایجان صرفاً ابراز وجود ملت آذربایجان در برابر استعمار فرهنگی مرکز ارزیابی می شود. وقت آن رسیده است که فرقه دموکرات آذربایجان از پشت پرده ابهام درآید و در معرض دید و تحلیل نسل جدید آذربایجان قرار گیرد تا اشتباهات فرقه از جمله تکیه ی بیش از حد به قدرت خارجی تکرار نشود و دستاوردهای فرقه راهنمای عمل "دموکراتهای جوان" آذربایجان قرار گیرد.

آه جمهوریتی

سؤمرولموش ائلیمین

دوشلریمده ،

آه جمهوریتی ، قانا باتمیش

گۆزله ییشین سون دؤنه می

کوچه لره قان سپمیشم

گۆزلریمده ،

یار گلنده توز اولماسین

سیلاحلی قیز یاللی گئدیر

آتیلا کیشی زاده

و کؤنلومده ،

آذربایجان در دوره ی دیکتاتوری رضا شاه

در اجرای سیاست پان فارسیستی رضا خان مستبد و منورالفکران تحصیل کرده فرنگ تفاهم عجیبی نشان دادند. احزاب مشترکی تشکیل شد و فشار نظامی و اختناق، تمسخر اقوام غیر فارس، ساختن تاریخ جعلی، اجباری کردن تحصیل به زبان فارسی در عین ممنوعیت زبان های اقوام به اصطلاح وحشی و بیگانه، و فشارهای اقتصادی به عنوان اسلحه های این سیاست به کار گرفته شدند. پروفیسور آبراهامیان استاد دانشگاه نیویورک می نویسد: "در حالی که در سال ۱۳۰۴ پنج کارخانه بزرگ سه تای آن در آذربایجان بود و دو تای دیگر در تهران بود"

در این دوره باسیاست تمرکز گرایی و سرمایه گذاری در مناطق مرکزی، شهرهای توسعه نیافته ای مانند شیراز، اصفهان، کرمان نیز به توسعه و پیشرفت دست یافتند. "همچنین می نویسد: "با گسترش مدارس عمومی و دادگاه های غیر مذهبی و ارتباطات عمومی، با سوادان فارسی زبان نیز افزایش یافت. از سوی دیگر با تعطیل شدن اندک مدارس و انتشارات های ممتعلق به جمعیت های غیر فارس به ویژه آذربایجانی شمار با سوادان غیر فارس کاهش یافت در این دوران مطبوعات با کشیدن تصاویر نوشتن مطالب توهین آمیز سعی در تحقیر و به انزوا کشیدن آذربایجان داشتند. همچنین مرکز همیشه ی رحم ترین مأموران خود را به مسئولیت های اداری آذربایجان می گذاشت. آنها از مردم آذربایجان به خاطر اقدامات مشروطه انتقام می گرفتند"

در آن دوران حمله به زبان تورکی حکایت دیگری داشت و به یک پروژه وظیفه ی ملی تبدیل شده بود. برای مثال مقاله دکتر ارانی را در ماهنامه ایرانشهر نقل می کنیم: "همه ایرانیان میهن پرست و به ویژه مقامات آموزشی و پرورشی باید نهایت تلاش خود را برای ترویج زبان فارسی به جای زبان تورکی به کار بندند. ما باید مجلات فارسی، روزنامه های فارسی، کتاب های فارسی و آموزگاران فارسی زبان به آذربایجان سرزمین باستان زرتشت و آریایی ها بفرستیم". برای روشن شدن قضیه نسخه ی تجویزی دکتر افشار برای وحدت ملی را از ماهنامه آینده نقل می کنیم: "چگونه به وحدت ملی خواهیم رسید. منظور از کامل کردن وحدت ملی این است که در تمام کشور زبان فارسی عمومیت یابد. اگر ما نتوانیم همه نواحی و طوائفی مختلفی را که در ایران سکنی گزیده اند یکنواخت کنیم یعنی همه را به تمام معنی ایرانی بنماییم آینده ی تاریکی پیش روی ماست باید هزاران کتاب و

رساله دلنشین کم بها به زبان فارسی در تمام حاکمیت به خصوص آذربایجان و خوزستان منتشر نمود. و اسامی جغرافیایی غیر فارسی را به فارسی تبدیل کرد." در اینجا به ذکر دو تن از مسئولان حکومت و حاکم در امور آذربایجان می پردازیم. شرح گزیده ای از اقدامات این دو تن حکومت نفر که گویان دوران حکومت رضا خان و نشان دهنده ی سیاست ترک ستیزی این خاندان است چنین می باشد.

داستان مستوفی فراموش شدنی نیست. خاطره ی شوم این پیر یاوه گو سینه به سینه نقل خواهد شد، اعمال ننگ بارش دهان به دهان خواهد گشت تا موقعی که کفره ی گناهان او داده شود. در زمان استانداری این مردک به ضمیمه ی نمونه ها در شهر داری تبریز بایگانی است. به عنوان مثال:

نامه شماره ی ۱۰۵۳ ۱۹/۱/۲۶ شهرداری تبریز جناب آقای استاندار استان سوم سه روز است که آردی که از ادارا ی تثبیت به نانوایا داده می شود مخلوط به خاک و شن می باشد و آرد تحویلی دیروز خیلی ناچنس و درشت بود و در نتیجه نان امروز بطور کلی خیلی مغشوش و ناچنس شده است. برای خرید استحضار چند پارچه از نان های پخت امروز و مقداری از آردی که در دو روز اخیر تحویل نانوایا شده و قدری گندم تحویلی که مخلوط به مواد خارجی است به پیوست تقدیم می شود. مستدعی است مقرر فرمایید. دستور مقتضی در این باره به اداره ی تثبیت غله صادر گردد .

از طرف شهرداری تبریز- نیساری

نامه شماره ی ۱۰۵۴ ۱۹/۱/۲۸ استانداری آذربایجان به شهرداری تبریز، اداره ی شهر داری تبریز بازگشت به نامه ی شماره ی ۱۰۵۳ به ضمیمه مقداری نان و گندم و آرد نمونه اشعار می دارد. این نامه های یاوه چیست که به قلم می آورید و امضا کرده می فرستید. مگر شما نان شهر را نمی خورید یا چیزی به شما می گویند که ندانسته تصدیق می کنید. نان شهر شن و خاک کجا دارد من هر روز نان شهر را می خورم آنگاه می گویند دو سه روز است. در صورتیکه امروز نان شهر رنگش تغییر کرده است. آن به واسطه ی این است

که گندم گرگان است و با وجود این که رنگش قرمز است بسیار تمیز و پاکیزه می باشد. به موجب این حکم آقای نیساری که پای این نامه را امضا کرده و تصدیق بلا تصور و هو راه انداخته است. منتظر خدمت می شود. امور شهرداری را آقای منتظمی ادره کند.

استاندار استان سوم، عبدالله مستوفی که خود ساکن تبریز بود و ضمن سرشماری نیز محسوب گردیده بود. سرشماری تبریز را خر شماری می نامید و گویا از این راه به ایجاد حس وحدت ملی می کوشید. این عالیجناب در ایجاد وحدت ملی می کوشید و در ایجاد وحدت ملی و ترویج زبان داریوش آنچنان کوشا بود و پیر مردان فرزند مرده و مادران داغدیده که یک جمله فارس نمی دانستند، نمی گذاشت در ذکر دردها و مصائب خود و در سوگ عزیزانشان از زبان مادری بهره گیرند. وی همچنین هیچ وقت اجازه نمی داد که روضه خوانی در مجالس تورکی بخواند و در سخنرانیهای خود می گفت شما که اولاد داریوش و کامبیز هستید، چرا به زبان افراسیاب و چنگیز حرف می زنید. همچنین در سال ۱۳۱۹ غله آذربایجان را که خرواری ۳۵۰ الی ۴۰۰ ریال در کل قیمت داشت، آقای مستوفی (استاندار) بدون اینکه به احتیاجات مردم تبریز اعتنایی نموده یا به تذکرات آنها دایر به تامین آذوقه شهر ترتیب اثر بدهد. به زور سرنیزه از قرار خرواری ۱۴۰ ریال خریده و تماماً به مرکز حمل می کردند در فصل زمستان که شهر تبریز گرفتار و بی آذوقه ماند ناچار غله گندیده و از چند سال مانده گرگان را که تماماً متعلق به املاک اختصاصی (رضاشاه) بود. از راه آستارا به تبریز حمل و از قرار خرواری ۶۰۰ ریال به خورد مردم بیچاره دادند و چون نان این گندمهای فاسد غیر خوردنی بوده و در عین حال گران و کمیاب بود. هزاران فقیر و بدبخت و مریض و یا از گرسنگی قربانی اغراض آقای مستوفی شدند. غله حمل شده از گرگان به قدری غیر خوردنی و فاسد بود که قسمتی از جو آن را فرمانده ارتش تبریز پذیرفته و شرحی به آقای استاندار نوشته بود که به علت فاسد شدن اسبهای ارتش نمی خوردند که آقای مستوفی (استاندار) در جمعی با نهایت بی شرمی چنین گفتند حالا که اسبهای ارتش نمی خوردند می دهیم خرهای تبریز بخورند..!

آیا آذربایجان مستملکه ایران بود یا تکلم به زبان تورکی یکی از علل محرومیت از حقوق اجتماعی محسوب می شد. علاوه بر مستوفی استاندار رؤسای فرهنگ آذربایجان نیز در ترویج زبان فارسی کوشا بودند. محسنی رئیس

فرهنگ استان آذربایجان که آمد، صندوق جریمه تورکی حرف زدن را در استانها گذاشت تا هر طفل دبستانی آذربایجان که جسارت ورزیده تورکی صحبت کند جریمه گردد. شاهد مورد اعتماد و شرافتمندی که خود از دبیران دوره ذوقی بوده چنین نقل می کند: "روزی هنگامی که میرزا قنبر نامی سر کلاس اول ابتدایی تدریس می کرد و طبق معمول به بچه ها می گفت «آب یعنی سو-نان یعنی چورک-بابا نان داد یعنی ده ده چورک وردی» ذوقی به همراه بازرسی که از تهران آمده بود به همراه مدیر مدرسه وارد کلاس می شوند ذوقی پس از شنیدن نحوه تدریس میرزا قنبر از مدیر مدرسه می پرسد: «چرا آموزگار شما تورکی صحبت می کند؟» مدیر مدرسه توضیح می دهد که بچه ها معنی کلمات را نمی فهمند او (معلم) کلمات را به تورکی تفهیم می کند. ذوقی می گوید: «این درست نیست. برای تفهیم کلمات باید آنها را به بچه ها نشان داد. آموزگار برای فهماندن معنی کلمه نان باید تکه نانی به آنها نشان دهد و برای تفهیم صدای خروس باید صدای خروس در بیاورد تا بچه ها زبان فارسی را بجای زبان مادری یاد بگیرند.» البته باور کردنش سخت است ولی حقیقتی است تلخ. اما در آن دوران حمله به زبان تورکی حکایت دیگری داشت و به یک پروژه و وظیفه ملی تبدیل شده بود برای مثال مقاله دکتر ارانی را از ماهنامه ایرانشهر نقل می کنیم. «همه ایرانیان میهن پرست و بویژه مقامات آموزش و پرورش باید نهایت تلاش خود را برای ترویج زبان فارسی به جای زبان تورکی بکار بندند. ما باید مجلات فارسی، روزنامه های فارسی، کتابهای فارسی و آموزگاران فارس زبان به آذربایجان سرزمین باستان زرتشت و آریایی ها بفرستیم.» برای روشن شدن قضیه نسخه تجویزی دکتر افشار برای وحدت ملی را از ماهنامه آینده نقل می کنیم. «چگونه به وحدت ملی خواهیم رسید. منظور از کامل کردن وحدت ملی این است که در تمام کشور زبان فارسی عمومیت یابد. اگر ما نتوانیم همه نواحی و طوائف مختلفی را که در ایران سکنی دارند یکنواخت کنیم. یعنی همه را به تمام معنی ایرانی نماییم. آینده تاریکی در انتظار ماست باید هزاران کتاب و رساله دلنشین کم بها به زبان فارسی در تمام مملکت به خصوص آذربایجان و خوزستان منتشر نماییم و اسامی جغرافیایی غیر فارس را به فارسی تبدیل کنیم.»

ظهور فرقه ی دموکرات آذربایجان

دوران ظهور فرقه ی دموکرات آذربایجان دورانی بود که در ایران سلطنت تغییر کرده و یک رژیم متمرکز پلیسی با اتکا به شعار وحدت ملی و قدرت حکومت مرکزی به کمک انگلیسی ها روی کار آمده بود. انگلیسی هایی که از وقوع انقلاب اکتبر نگران بودند برای ایجاد سدی در برابر نفوذ کمونیسم دست به کار شده و کسی را در ایران حاکم کردند که با دیکتاتوری سعی می کرد به فئودالیزم در ایران پایان دهد و در سراسر مملکت یک رژیم واحد به وجود آورد. ایجاد این رژیم منجر به آن شد که در صحنه ی تاریخ ایران یک نسلی معرفی شود که گویا آنها تبار اصیل آریایی داشتند که فرهنگ و تاریخ ایران ساخته و پرداخته آنها بود و اقدام دیگر ایرانی، شهروندان درجه دوم بودند و به اشتباه صدها سال به زبانی دیگر حرف می زده اند. دیکتاتور، سیاست آسیملاسیون (یکسان سازی) را که توام با خشونت و توهین و تحقیر بود پیشه ی خود ساخت و این سیاست توسط استانداران و مأمورین رسمی که به آذربایجان فرستاده می شدند اجرا می شد. که همگی عمال انگلیس بودند: مثل عبدالله مستوفی استاندار آذربایجان، احمد خان محسنی رئیس کل اداره معارف (توضیحاتش خواهد آمد). آن دوران مقارن با سیاست های تخطئه و سرکوب زبان و فرهنگ های قومی بود. در کلاس حق صحبت کردن به زبان تورکی نبود؛ از طرفی، بودند افرادی متعهد و مبارز آذربایجانی که در خانه های خود محدود کتابهایی به زبان تورکی که آنها را به این اندیشه وا می داشت که چرا باید حرف زدن به زبان تورکی در مدارس قدغن باشد و همچنین مردم را به فکر وامی داشت که چطور می توان فاصله طبقاتی را از میان برداشت تا به دوران استعمار همه جانبه پایان بخشید. مهمترین جریانی که در تبریز در آن سالها رخداد که حادثه ی مهمی هم در تاریخ معاصر ایران است ظهور فرقه ی دموکرات آذربایجان بود. عواملی چند در ظهور این فرقه مؤثر بودند که در این مقاله به بررسی چند از این عوامل خواهیم پرداخت:

اول اینکه: حضور قشون شوروی در سال ۱۳۲۰ یک دگرگونی در اوضاع ایجاد کرد. روس ها با اینکه ایران را اشغال کرده بودند ولی سبب بر افتادن موقتی دیکتاتوری هم شده بودند و فضا ی آزادی برای طرح مسائل تازه پیش آمد بود از جمله آزادی مطبوعات و آزادی احزاب. به طوری که به فاصله ی یک ماه از حضور روس ها در تبریز روزنامه ای به زبان آذربایجانی منتشر شد. که به خاطر انعکاس نارضایت های مردم و شرح ستم های ۲۰

سال گذشته با استقبال خوب مردم مواجه شد. از سوی دیگر روس ها سعی می کردند وجهه ی خوبی از خود به نمایش بگذارند تا مردم آنها را با رژیم سقوط کرده مقایسه کنند و از آنها راضی باشند .

دوم اینکه: همچنین از شورش های دهقانی هم باید یاد کرد که در دوره زمانی ۵ سال یعنی از ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۴ حدود پنجاه شورش در روستا های آذربایجان شکل گرفت. در آن زمان روستایی هم خودش فهمیده بود که او یک انسان آفریده شده است باید مثل یک انسان نیز زندگی کند، از حقوقی که ذاتاً و ازلاً از جانب خداست باید بهره مند گردد. آنها از ساله ظلم و ستم خانها به ستوه آمده بودند. برای اینکه ستم وارده از سوی اربابان نسبت به مردم عادی را لمس کنید، به عنوان نمونه اربابی بود به نام معصوم خان شربانی، این حضرت قالبی درست کرده و بود برای اندازه گیری تخم مرغهایی که رعیت می آوردند اگر تخم مرغ از سوراخ ابداعی که خان درست کرده بود به خاطر کوچکی رد می شد صاحب تخم مرغ مورد تنبیه و شکنجه قرار می گرفت .

سوم اینکه: کار گرانی که از آن سوی آراز از کارخانه های قفقاز می آمدند دنیا دیده تر شده و در این شورش ها بی تأثیر نبودند. این نکته را هم باید اضافه کرد که مردم آذربایجان قیام مشروطیت را تجربه کرده بودند. اما این قیام ها و شورش ها و در نهایت پیروزی فرقه ی دموکرات آذربایجان ناشی از به تنگ آمدن مردم از وضعیت موجود بود.

درست است که نقش توده و حتی شوروی را نمی شود انکار کرد. اما یک کاسه کردن این جریانات به نام شوروی و چپ ها هم بی انصافی است. حضور فرقه ی دموکرات آذربایجان در آن سال ها یک ضرورت تاریخی بود. حال اگر منافع شوروی هم از این طریق تأمین می شد دلیلی ندارد که تشکیل حکومت خود مختار و رهبری آن را دست نشاندنه بنامیم.

از سویی اعطای حق تشکیل ایالت خود مختار یکی از مفاد قانونی بود که در انقلاب مشروطیت به تصویب رسیده بود اما در این میان نباید نقش رهبر و بانی این فرقه یعنی سید جعفر جواد زاده ی خلخالی (ملقب به سید پیشه وری) را به فراموشی سپرد. سید جعفر پیشه وری یک روستایی زحمتکش بود و اگر از حق طبقه ی زحمتکش

حرف می زد خود از این طبقه بود. به همین جهت با بسیاری از سران احزاب در آن زمان تفاوت داشت چون آنها هیچکدام مثل پیشه وری زندگی نکرده و سختی ندید بودند، اغلب آنها از طبقه ی مرفه بودند.

از همه مهمتر پیشه وری انسانی فعال و عملگرا بود، علم و عمل را توأمان داشت، از میان توده ی مردم ظهور کرده بود. روحیات مردم را می شناخت و به آنها احترام می گذاشت. در اینجا باید به یک تهمت و افترای نابجا و بی منطق که اغلب تاریخ نگاران و پژوهشگران ناسیونالیست ایرانی سید جعفر پیشه وری را خائن و نوکر شوروی قلمداد می کنند پاسخ گفت؛ چطور می توان سید جعفر پیشه وری را خائن قلمداد کرد که تنها و تنها به فکر منافع و سعادت وطن خود بود، به فکر این بود که خلق خود را از شر قدرت مستبد رها سازد. عده ای که پیشه وری را خائن می دانند دلیلشان این است که او آذربایجان را از ایران جدا کرد و به اصطلاح استقلال ایران را لطمه دار کرد. اما واقعیت این است که اگر این امکان برای پیشه وری بود می خواست تمام ایران را از زیر نفوذ شاهنشاهی برهاند. چیزی که در اینجا مورد توجه است این است که فرقه ی دموکرات آذربایجان هیچ وقت به طور منصفانه و بی طرفانه نقد نشد. تبلیغات شدیدی بعد از شکست حکومت ملی آذربایجان بر علیه فرقه شروع شد. تا این پیروزی را برای آذربایجان بی ارزش نشان دهند.

یانماقدادا

عشقیم کیمی دیلدن – دیله

دوشدوم!

پروفسور زهتایی

اقدامات حکومت ملی آذربایجان

در مدت یک سال که اداره امور آذربایجان را حکومت ملی آذربایجان به رهبری سید جعفر پیشه وری بر عهده داشت. اقدامات زیادی برای بهبود وضع مردم آذربایجان به انجام رسید که تا آن حال برای نخستین بار در آذربایجان چنین اتفاقاتی رخ داده بود. در این مقاله برخی از اقداماتی که حکومت ملی در آذربایجان انجام داده است نام برده خواهد شد.

- تفویض حق انتخاب کردن و انتخاب شدن به زنان در انتخابات مجلس، انجمن های ایالتی و ولایتی، انجمن های شهر و بخش و ده با حقوق برابر با مردان.

- رسمیت تحصیل در تمام مقاطع تحصیلی به زبان آذربایجانی با این شرط که در پنج کلاس اول ابتدایی تدریس فقط به زبان آذربایجانی بوده و از آن به بعد زبان فارسی به عنوان زبان مشترک (نه به عنوان رسمی) تدریس گردد.

- به موجب مصوبه ی مورخه ۱۳۲۴/۱۰/۹ تأسیس دانشگاه آذربایجان به مرحله ی اجرا درآمد. در این باره لازم به ذکر است که تأسیس دانشگاه آذربایجان انحصار دانشگاه تهران را در ایران شکست داد و لزوم تأسیس دانشگاه در سایر استان ها و نقاط کشور به اثبات رساند.

- به موجب تصویب نامه مورخه ۱۳۲۴/۱۰/۱۶ حکومت ملی، رسمیت زبان آذربایجانی اعلام و به موقع اجرا گذاشته شد که به موجب آن کلیه ی مکاتبات اداری- مذاکرات رسمی و رسیدگی ها در دادگاهها و تابلوی مغازه ها باید به زبان آذربایجانی باشد.

- قانون تقسیم اراضی خالصه و املاک مصادره شده و مالکینی که آذربایجان را ترک کرده و بر علیه حکومت ملی توطئه چینی می کنند.

- تعدیل روابط مالک و زارع بر حسب قانون خاص و با توافق و تراضی مالک و زارع و نظارت اداره ی کشاورزی با موفقیت انجام گرفت.

- تشکیل کنگره ی دهقانی در ۱۳۲۵/۱/۲۵ در تبریز با حضور ۶۰۰ نماینده که در این کنگره راه کارهای اجرایی قوانین تقسیم اراضی و تعدیل روابط مالک و زارع مورد بحث و تصمیم گیری قرار گرفت و در اجرای درست و سریع مصوبات نقش مهمی داشت.

- تصویب و اجرای قانون کار و بیمه کارگران.

- لوله کشی آب شهرها بویژه شهر تبریز یکی از برنامه هایی بود که در اعلامیه ۱۲ ماده مورخه ۱۲ شهریور ۱۳۲۴ فرقه دموکرات آذربایجان قرار داشت و در برنامه حکومت ملی اجرای آن تاکید شد.

- متشکل ساختن گروه عاشیق ها، نوازندگان و خوانندگان سنتی آذربایجان در کنار ارکستر ملی به سرپرستی شاعر و نوازنده توانا، عاشق حسین جوان به منظور آموزش، تشویق و حمایت از این هنرمندان که پاسداران واقعی هنر موسیقی آذربایجان هستند.

- به منظور تجلیل از قهرمانان ملی آذربایجان از آن جمله ستارخان سردار ملی و باقر سالار ملی، ثقه الاسلام، خیابانی و... نامگذاری خیابانها و میادین و پارکها به نام این قهرمانان و نصب مجسمه و تندیس آنها در سر در پارکها به نحوی که چهره شهر تغییر یافت. سایر اقدامات انجام گرفته در دوران حکومت ملی آذربایجان:

- تامین امنیت

- عمران و آبادی

- مبارزه با فساد اخلاقی و اجتماعی

- خدمات فرهنگی و مطبوعات

- بالا بردن تولید و رفع بیکاری

- خدمات بهداشتی و بهداری

- امور مالی و اقتصادی

بیر چوخ خزان گلیب کئچدی
بیر چوخ کروان قونوب کؤچدو
بیر خزان دا یئتیم قالدیق
بیر خزان دا سئودالاندیق
بیر خزان دا آلولاندیق
ان نهایت
گول چیچکلی اوتلاق لارا
زaman کئچدی بیز قورودوق
سوسوز قالان آغاج لار تک
طراوتدن سالدی بیزی
بیلمم غوربت؟
بیلمم فلک؟

حبیب ساهر

خولیلارین هاواسیندا قانادلاندیق
بیر خزان دا پارلاق ، قیزیل گونش دوغدو
بیر خزان دا بولود گلیب گونو بوغدو
آتلادارکن خزان لاری
زaman بیزی قووالادی
گلدی زaman ، کئچدی زaman
آیری دوشدوک یوردوموزدان
حسرت قالدیق سرین سرین بولاقلارا

خیانت حکومت مرکزی - سقوط حکومت ملی - جنایت در آذربایجان

ستاد ارتش شاهنشاهی از ماه ها قبل دسته های متعددی مرکب از گروه‌بانیان و استواران قدیمی که به زبان آذربایجانی آشنایی داشتند به آذربایجان فرستاده بود. وظیفه ی این دسته ها ترور سران فرقه ی دموکرات، اشاعه ی اخبار دروغ و خرابکاری در پشت جبهه بود. اینک همین افراد اولین کسانی بودند که سلاح به دست گرفته و هرکسی را می کشتند. مأموران ستاد ارتش و وابستگان دولت مرکزی که با لباس مبدل وارد آذربایجان شده بودند، دستور داشتند کهتا رسیدن نیروهای انتظامی هر آنچه بتوانند از اعضاء و طرفداران فرقه نابود کنند. به همین جهت جلادان تنها به کشتن مردم به ضرب گلوله اکتفا نمی نمودند. بلکه به راحتی سر پور شورآزادیخواهان را در کنار خیابان از تن جدا می کردند. وتل کشتگان را با ارا به ها به گورستان می فرستادند. اما دکتر جاوید به همراه محافظینش سروان جاویدان و آقایان مسیو زاده درمیان این بلوی خونین آزادانه بی آنکه کسی معترضش شود درشهر می گشت حتی وی در اجرای دستور رفقا روز ۲۱ آذر از میان اجساد آزادیخواهان به استقبال نیروهای نظامی که مانند ارتش اشغالگری با مردم رفتار می کرده شتافت. بدین ترتیب روز ۲۲ آذر ماه ۱۳۲۵ نیروهای دولتی بدون با مقاومتی وارد شهر تبریز گردیدند بلافاصله در شهر حکومت نظامی اعلام گردید و سرتیب هاشمی فرمانده نیروی اعزامی در مقابل شهرداری تبریز العا قراردادهای منعقدہ بین تهران و تبریز را اعلام نمود. ویلیام داگلاس قاضی آمریکایی که خود به آذربایجان رفته، رفتار ارتش شاهنشاهی را با مردم آذربایجان بدینسان بیان می کند وقتی ارتش ایران به آذربایجان بازگشت وحشت برپا نمود. سربازان قتل و غارت و تاراج به راه انداختند آنها هر آنچه بدستشان می رسید و هر چه می خواستند تصاحب می کردند. رفتار سربازان اشغالگر روس بسیار برازنده تر از اعمال وحشیانه سربازان نجات بخش ارتش شاهنشاهی بود. به طوریکه خاطره فوق العاده زشت و شوخی را در آذربایجان به جا گذاشت. در آذربایجان اموال و احشام دهقانان به غارت رفت و زنان دختران مورد تجاوز قرار گرفتند. گرچه رسالت ارتش ایران آزادی آذربایجان بود ولی آنها مردم را غارت کرده، پشت سر خود مرگ و نابودی به جا گذاشتند. به موجب آمار دادستانی ارتش ۲۵۰۰ نفر در دادگاههای صحرایی و ۸۰۰۰ نفر به حبس های طویل المدت محکوم شدند. افزون بر این بیش از ۲۰۰۰۰ نفر بدون محاکمه شهید شدند. ۳۶۰۰۰ نفر مهجر با خانواده هایشان به جهنم بدر آباد و گروه کثیری از کارمندان آذربایجانی که

حتی عضو فرقه هم نبودند به شهرهای دوردست ایران تبعید گردیدند. ۷۰۰۰۰ نفر به شوروی مهاجرت کردند. از عمل ننگین اوباش درباری سوزاندن کتابهای تورکی بود، آنها با رسم منحوس کسروی جشن کتاب سوزان را احیا کردند. آیت الله خوئینی ها نماینده آیت الله العظمی اصفهانی را در زنجان خفه کردند و جنازه اش را از پنجره به داخل کوچه پرت کردند و در شهر گردانده تا مدتی اجازه دفن ندادند. دختر ۱۸ ساله او را در زنجان لخت مادر زاد کردند و با مشت و لگد کوبیدند و در شهر گرداندند، در اردبیل سینه مادر یکی از فدائیان را در جریان اعمال وحشیانه (قتله) در خیابان بریدند، صدر کمیته ی فرقه را در بستان آباد کشتند و قطعه قطعه کرده سرش را در شهر گرداندند و باقی مانده جسد را در کنار جاده به تماشا گذاشتند. در حقیقت از آغاز هجوم آذرماه ۱۳۲۵ آذربایجان به یک صحنه ی طوفانی تبدیل گشت میدانی که شقاوت، پستی، تنگ نظری و غلامی از یک طرف و دلیری، شهامت، علونفس و آزادی از سوی دیگر به مقابله پرداختند. سراب کانون آزادی آذربایجان سراپا آتش کشیده شد. محبوب کارگر مبارز را در منظر عام با سنگ قطعه قطعه کردند و جسد او را هلهله کنان به معرض نمایش گذاشتند. اردبیل تلختر از روز ۲۶ آذر خاطره ای ندارد از فزونی شهیدان راه آمد و شد بسته شده بود. اجساد ساری اسماعیل دیبائیان و دیگران را روی دست دور شهر می گردانیدند. آخرین گفته ی ساری اسماعیل حاکی از ایمان به پیروزی باز پسین بود. خلیل دابی را سه بار بر دار کردند و هر بار نیمه جان به هوشش آوردند و دوباره بالا کشیدند. چنین جنایات موحشی را تاریخ به یاد ندارد؟! فرماندار اردبیل در پای دار فریاد می زد من در راه حق کشته می شوم. پیروزی نهایی با حق و آزادی است (من حاق یولوندا اولدورولورم سون یئنگیش لیک حاقلا باغیمسیز لیق ایله دیر، یاشاسین آزادلیق) در باسمنج سربریده علی قهرمانی را بالای سرنیزه زدند و همچون اعصار قدیم گرد سرنیزه به چرخ زدن و رقصیدن پرداختند ژنرال عظیمی فرزند دلیر خلق آذربایجان هنگام تیر باران گفت مطمئن باشید هر فرد ناراضی، فردا یک ژنرال عظیمی خواهد بود. در انتظار انتقام ملی باشید. در این مصاحبه بیش از این نمی توان گفت و باید در هر محل شرح این فجایع را گرد آورد و ثبت کرد. این مبارزانی که محکوم به اعدام شدند در جریان بازجویی و محاکمه و به ویژه در پای چوبه ی دار و یا در برابر جوخه ی آتش قهرمانانه از اعتقاد خود و شعارهای فرقه ی دموکرات و حکومت ملی دفاع کردند. سنبل این قهرمانان و پیش مرگ و سنبل تمام شهدای اعدامی بعد از ۱۳۲۰ فریدون ابراهیمی است که به جهت تأثیر وی

در مبارزات و همچنین تلاشها و اقدامات و از خود گذشتگی ها یش در یک مقاله ای جداگانه به آن خواهیم پرداخت.

فریدون ابراهیمی

فریدون ابراهیمی در سال ۱۲۹۷ در آستارا در یک خانواده ی روشنفکر به دنیا آمد و تحصیلات ابتدایی را در شهر آستارا گذراند پدرش میرزا غنی در سال ۱۳۰۸ پس از گذراندن چندین سال زندان به اتهام سیاسی به نهبوند تبعید شد. فریدون ابراهیمی پس از گذراندن تحصیلات خود در آستارا برای تکمیل تحصیلات خود در رشته ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران پذیرفته شد. همزمان با تحصیل در دانشگاه با نویسندگی در روزنامه ها و نشریات خرج تحصیل خود را تأمین می کرد. وی در سال ۱۳۲۴ به آذربایجان آمد که در آن زمان آذربایجان کانون مبارزات ملی بود. فریدون ابراهیمی هم در این مبارزات شرکت کرد و با قلم مؤثر و آتشین خود خدمات ارزنده ای را برای ملت آذربایجان انجام داد. بعد از تشکیل حکومت ملی آذربایجان فریدون ابراهیمی نیز به این تشکیلات پیوست. در همین زمان مقاله های نوشته شده ی فریدون ابراهیمی در روزنامه های آذربایجان و خاورنو دست به دست مردم می گشت و مقاله های سلسله وار وی بنام "دانشیر آذربایجان" خاطرات تاریخی ملت آذربایجان را در اذهان مردم زنده کردند. روحیه ی ملت آذربایجان را در مبارزات ملی، انقلابی آورد. فریدون همیشه و همه جا قصد داشت که با قلم توانای خود جایگاه حقیقی آذربایجان را در تاریخ و در بین ملل دنیا نشان دهد. او در یکی از مقاله هایش تاریخ درخشان آذربایجان را اینگونه به تصویر می کشد "آذربایجان مقدس ابدی اودلار اولکه سیدیر بو عزیز تورباغین هر بیر قاریشیندا ایفتیخارلی بابالاریمیزین اونودولماز یادگاری قالیر اونون کئچمیشده کی عظمتلی و مقدس آتشرلین اثرلری بیزیم بؤیوک آتالاریمیزین پاک روحو و سارسیلماز ایمانی نی گؤستریر" بعد از نهضت ۲۱ آذر فریدون ابراهیمی به سمت دادستانی کل حکومت ملی آذربایجان منصوب شد و تمام تلاش خود را در راه رفاه و معیشت مردم آذربایجان صادقانه انجام داد. فریدون ابراهیمی بعد از ورود قوای اعزامی به تبریز بازداشت شد و محکوم به اعدام گردید. در زندان مخبرین روز نامه های آمریکا یی

برای محاصبه با وی مراجعه کردند که وی محاصبه با وی را رد کرد و اظهار داشت که آمریکا در سرزمین من مرتکب این همه فجایع شد و من با مخبرین روزنامه های آنها محاصبه نمی کنم. در زندان اسوه ی مقاومت و پایداری بود. در آستانه ورود شاه به تبریز چون احتمال می دادند عفو عمومی خواهد داد به دستور شاه با عجله فریدون ابراهیمی را در جلوی باغ گلستان با عجله به دار آویختند. زندانیان هم بند او با افتخار از لحظات وداع ابراهیمی با یاران خود یاد می کنند. او بهترین لباسش را پوشیده و صورت خود را تراشیده و به خود عطر زده چنان که گویی به عروسی می رود و با لبخند همیشگی مردم را به مقاومت و پایداری و ادامه مبارزه دعوت کرد و با تک تک دوستانش روبوسی و خداحافظی کرد و با گامهای استوار به سوی چوبه دار رفت و در آنجا نطق کوتاهی ایراد نمود و در ضمن گفت که مسلمانها در روز جمعه سر مرغ را نمی برند و شما انسانی را می کشید و با صدای رسا که شعار می داد قهرمانانه به تاریخ پیوست. فریدون ابراهیمی در روز جمعه یک خرداد ۱۳۲۶ در سنین جوانی به پایان زندگی پر بار خود رسید. ایشان برای اولین بار در تبریز کتابی درباره هویت ملی آذربایجانی ها نوشت که کتاب محبوب جوانان بود. این قهرمان ملی را شاعران و نویسندگان در اشعار خود ستوده اند و فعالین ملی آذربایجان همه ساله در تبریز در مزار او جمع می شوند و نسبت به او ادای احترام می کنند. روحش شاد و راهش پر رهرو باد.

باشدان باشا فیکریم، عملین قانلی جینایت

البت چاتا جاقدیر، سونا بو غملی حیکایت

عمر وندن اگر من بیلیره م قالسادا بیر آن

آخیردا حقیقت توتا جاقدیر سنه دیوان

"محمد بی ریا"

۲۱ آذر شعر آیناسیندا

شاعیرلر مجلسینی یاراتمیش دموکرات آذربایجان شاعیرلری بیر ایلهده شعریمیزه و ادبیاتیمیزا او قدر تأثیر بوراخلمیشلار، هله ده کی وار گنج مقاومت شعریمیزین نفس آلاجای دونیا باجاجیعی و دوغودا دموکراسی کوزرتی سی کیمی حسرتله خاطرلاییب و یاشاییرلار او بیرجه ایل ساییلان میلیونلارجا آزادلیق ثانیه لرین. بابالار اوغوللارینا بی ریانین (آی تورباغی لعل و مرجان آذربایجان، آذربایجان) مارشین دنیانی فتح ائتمیش آتیلا کیمی فاتح جه سینه اوخویورلار.

(اوغلانلارین فیکری مرامی بودور آنجاق، دائیم یاشا ای عزیز تیمیز ای آنا تورباق)

هله ده میلی حؤکومتین یازیچیلار بیرلیگینین صدری میر مهدی اعتمادین شعرینین بو پارچاسی ائتمیش ایلدن سونراکی اوغوللارین فیکرنی دردینی سؤبلر بالاباندیر. هله ده محمد بی ریانین آلولو شعرلری قولاق تاققیلداندیر هله ده او تورباق ایلاسه سینین فلسفی باخیشلاری عیرفانی میصراع لاری الله چاتارسا شمس تبریزلری دیسگیندیره جک. سلام لاری مظفر ترلانلار قی چکه جکدیر. بابالار نوه لرینه، کؤتوجه لرینه شهرجیک پارکلاریندا (آی پیپیگی قان خوروز/ گؤزلری مرجان خوروز/ آلا بولا بؤز کئچی/ آی قوشا بوینوز کئچی...), گئجه یاتاقلارینداسا جیرتدانی، قارا بالیغی، هادی لا هودونو... تلاوت ائدیرسه دئمک بیرینجی ایگیری بیر آذر یاشاییر.

(اؤلمک وار دؤنمک یوخ) پیشه وری ارک قارشیسیندا چیخیش اندیر روحونوزا سو چکین بیلووله بین. (از وطن حرفی باز کنید) ائشیتسه نیزسه، دویسازسا دئمک ایکینجی ایگیری یکی آذر دوام ائتمکده دیر. قوام قولویلا نئفت ایسی وئرن پئسلیق ممد ایرضانین کولتورل سوی قیریمی سیاستی ظفره اوغراماقدادیر (بو اؤلویه فاتحه... (من وطنی جان کیمی سئوه رم/ روحوم، ائیم، قانیم کیمی سئوه رم) عباس صحتین بو اینانجینا گونومه سکده، وطنه فاتحه... آزاد وطنین آزاد وطنینه...

آذربایجاندا هر نه ییمیز شعرسل لشیب، ۲۱ آذر بایرامی دا، ۲۲ آذر یاسیدا، اسطوره لشمیش ۲۱ آذرین فاجیعه سی ده دهشت دیر هر گونو هر ساعاتی بیر تراژدی بیر ائپیک بیر رومانیک سینما شاه اثری دیر.

محمد بی ریانین نه کی بیر مملکتین معاریف وزیری کیمی ساده جه بیر شاعیر کیمی یازیچی کیمی سورگونلوک قبرستانلیغیندا جنازه باسدیرماسی، تبریزین خیوانلاریندا آجیندان و سویوقدان اولمه سی نه کی بیر میلله، بوتون بشریته توخونماق، اینسانین اینسانیه تینه دهشتلی بیر فاجیعه دئیلمی؟ هله بیر معاریف وزیری کیمی زیندانلاردا ایشکنجه اولماسی بورجوموز اولسون.

بو گون دموکرات حؤکومتینین شاعیرلر مجلسیندن فیض آلمایان چاغداش شاعیرلریمیز(شاعیرلر مجلسی) کیتابینین چاپ اولماسینا ایدن وئرلمه دیکدن شاعیرلری اینترنت گزینتی لرینده آرایاجاغی ۲۱ آذر سئوگی سیندن خبر وئیر. هله ده کی آذر اوغلولار قوللاریمی کسسن یئنه ده یاشارام دئییر، گولگون جه سینه و سهراب طاهیر، تک باشینا تبریز حسرتینی گونئی حسرتینی دنیانین شعر کوچه لرینده یاشاتماغا قادیردیر.

ایکی یه بؤلونمکدن ائله قورخوشام

چؤپوده ایکی یه بؤلمه رم داها

سهراب هله ده سهراب دیر هله ده پیشه وری دن دانیشاندا ائله بیل اوشاق آناسیندان دانیشیر.

اوزونده وار خال بونون/ ساچلاری آغ- چال بونون/ بیر دلی شیطان دئییر/ دور قاداسین آل بونون

اونسوزدا ۲۱ آذرین دونیا یا پای وئردییی تحفه نی بیر کیشی تکلینده یاشادا بیله جه یینه امین ایدیک.

آیشمیشام اودونا/ نغمه قوشدوم آدینا/ بابک دوشدو یادیم/ آذربایجان دیینده

بیز سیزده بابک اونو یاشاداجاقدیر او بابکی، بیرلیکده دئموکرات یاشاماق ایسته بیریک دئدی، یوخسا سیزسیزده خوشبخت یاشایا بیله جه بیمیزه امین ایک. یوخسا خداحافظ دیکتاتورلوق.

ایندی کی آنالیق بئله اولارمیش/ یئتیم اولماق ایسته بیرم حیا سیز آنا

دونیایا اینقیلاب صادر ائتمه یوخ دئموکراسی پای وئرمک ایسته ییردی او سید بی، ستارخان خیوانینداکی چیخیشلاریندا قوللارینین موزیکال دبه ریشی اوزئیرده ایلهام وئرمیش بلکه ده!... اونا گونمیریک سه کول باشمیزا... یوخسا بیزسیزده بؤیوک آغا یازاجاقدیر» پیشه وری یک الماس تراشیده شده بود.»

«وطن ویرانه ده اولسا جنتدیر» بو وطنین شاعیر اوغلو «هیلال ناصیری» یه نئجه قییدینیز بی لر. گونش ده الله هین قونشولوغوندا منبره چیخان ساوالانلی موللا ایمام وئردی ساعدی دن ده اؤنجه یاشاییرمیش سانکی. شیخ پولاد کی آغ -قارا فتوگرافیلا بئله شعر بولاغی دیر، آزادلیق یولونون موباریزلری چگوارا ایلا مئشه لرده اولمالاری گرکلی دئییل، شیخ پولادا باخ ناظیم اول، وورغون اول خیوون قانالیقلاریندا، حکیمه بلوری هیجانلانماسادا شعر کیمی بیر خاتیندیر، ایندی اونسوز ۲۱ آزدردن شعریمیز اوره ک آغریسینا دوشموش کیمی، سهند ده گلیر نفس چکیر، قیشقیریر، باغیریر قارقیش سؤیله ییر، آلقیش سؤیله ییر، «اینسانا روح وئرن دیلینه آلقیش.»

سهند اینانیب دیر کی عاشیق جاوان ساز چالاندا،

«سئوینجدن خزرین کؤکسو قاباریر/ آرازی شیرین ییر خیال آپاریر»

ئئرال کبیری نین قونشولوغوندا بوی آتان سهند، پیشه ورینی یاخیندان درک ائتمیش.

عاشیق حسین جاوانین کۆرپه قیزیندان اؤپوشه- اؤپوشه آغلايا- آغلايا آیریلیغیدا تام شریعتدیر.

عاشیق حسین جاوانی، فریدون ایبراهیمی سی، جاویدی، اوختایی، صمدی اولان بیر خالقین نئجه ایلیلیک پروبلئلری چۆزولمه بییسه، من بولاق قورودان سن آجاج کسن بیر گوناه منیم دیر بیر گوناه سنین...

اؤتن کلاسیک ادبیاتیمیزدا یقینه چاتمیش موباریز عیرفانی لریمیز انا الحق سؤیله ین حق آشیغی شیخ فضل ا. نعیمی استاددیرسا،

«منده سیغار ایکی جهان من بو جهانه سیغمازام/ گؤهرلامکان منم کون مکانه سیغمازام»

سؤیله ین عیماوالدین نسیمی نین بو دیاردا «خاک ایله یکسان» اولماغی دا تام طبیعی دیر. نسیمی سی سویولسا، شعریمیزین بابکی ده دوغراناچاق، قوپوز قرنیللی فریدونو اعدام اولاجاق اوختاییندا گۆزه لله مه کیمی شعرسل باجیسی اولاجاق مرضیه آدلی، حیدرباباسی دا، ساهیری ده، مفتونودا، سحری ده، مظفر سعیدله نادیر ایلاهی لریده، نیگاریدا و بو گونده هادی قارا چایین، طوغرولون، کسگسین، کیانین، آتیلانین، فرشافین، مرقاتی نین، لاله نین، داشقینین، جوادپورون، ایلقارین، ووو...و تانیمادیغیم شعر ژنرال لاریلا برابر قوپوز- قوپوزا، توفنگ- قلمه، چین-چینه آراز قیراغیلا دوزولن ادبیات گۆزتچی لریمیزه گونمه لیدیر بو تورپاقلی لار. کی یاشمالیق بو تورپاقداسئوگی گوجونه. شیخ فضل ا... نسیمی نی پای وئرمیش بشریته، پیشه وری ده فریدون ابراهیمی نی بو تورپاقلیلارا. «داها کسگین، داها جیددی، داوام ائدیر اوتوز یئدی»خلیل رضانین تبریز اوغلو قاراباغدا جان وئریر بودا شعریتدیروتبریزی خریته لردن اوغورلاماق ایسته ین کسمنلی تبریزه اوغورلانیر بودا شعریت دیر، سلیمان رستمین آرازدا غسل اولونماسی دا.

فریدونون، بی ربانین مزاری امامیه ده ده شعرسل شهادتین شعرسل فاجیه سی دیر. ۳۰مین شهیدله برابر ۲۰ مین سورگون له بیرگه ۲۰ مین زیندانی سی ایله چین-چینه آذربایجانین فاجیه لری تیکرار اولور مع السف، بابکین اولوم فاجیه سی، ستارخان مشروطه سینین، ۲۱ آذرین، خالق مسلمانین، قاراباغین و بلکه ده قضا اوزره هامی سیندان خاچلی بیر اثرمنی قویروغو بلنیر و شعریمیز کی بونلاری اونوتمایاجاقسا، امامیه ده سایخاشلیق دان کؤوره لمه سین، امامیه نین ده باشی ساغ اولسون کی البته شعریمیزین بعضی آخساقلیغی دا فریدون لاری اونوتماق داندیر ۲۱ آذر دوشونجه سین یئترجه سینه منیمسه ممه ییمیزده ن وقونشونون ساختا عرفانینا ریاکار قیزجیغازلیغینا باش قاتمامیزدان و ساغ-سولا یئم اولمامیزدان دیر.

من بولاغ قورودان سن آعاج کسن

سن ده گوناهاکارسان منده گوناهاکار

اونسوزدا آذربایجان مانیفیستی یازیلماچاقدی، اونسوزدا فریدون ابراهیمی تکلیپینده آذربایجان دانیشیر قدر، دانیشاچاقدی و بیزسیزده ۲۱ آذر دوشونجه سی ده یاشمالیدیر.

فرقه دموکرات آذربایجان به روایت یرواند آبراهامیان:

فرقه هنگامی که بر سر قدرت بود اصلاحات اجتماعی گسترده ای انجام داد ، نخستین اصلاحات ارضی کشور را فرقه اجرا کرد، زمین های دولتی در میان دهقانان تقسیم شد در نتیجه اقدامات فرقه ، برای نخستین بار در تاریخ ایران زنان از حق رای برخوردار شدند ، تنبیه بدنی ممنوع شد و در سطح محلی ، شوراهایی برای نظارت بر کار بخشداران ، شهرداران و ادارات دولتی انتخاب شد . فرقه همچنین یک قانون جامع کار به تصویب رساند. کوشید تا با گشودن فروشگاههای دولتی قیمت های مواد غذایی را تثبیت کند و مالیات بر مواد غذایی و دیگر کالاهای ضروری را به مالیات بر سودهای تجاری ، ثروت حاصل از زمین ، درآمدهای صاحبان حرف و کالاهای لوکس تبدیل کرد.با آسفالت کردن خیابان ها ، گشودن درمانگاهها و کلاس های سوادآموزی ، تاسیس دانشگاه ، ایستگاه رادیویی و یک انتشاراتی و تغییر نام خیابان ها به ستارخان و باقرخان و دیگر قهرمانان انقلاب مشروطه چهره تبریز را دگرگون کرد.حتی مخالفان فرقه هم به ناچار پذیرفتند که در عرض این یکسال خدمات ، کارهایی بیشتر از دوران بیست ساله رضاشاه انجام گرفته است.

یرواند آبراهامیان

ایران بین دو انقلاب

ترجمه احمد گل محمدی ، محمد ابراهیم فتاحی

نشر نی ، تهران ، ۱۳۸۱ (چاپ هفتم)، ص ۵۰۴-۵۰۳